

RAPPORT

SPRÅKFÖRSKOLAN 2013

Självständighet och lust att lära perspektiv på förskolebarn med grav språkstörning

Lena Mattsson

Förord

Vi på Vallentuna språkförskola blev ombedda att skriva en text om hur vi arbetade med självständighet, det blev så mycket text att det blev ett helt häfte. Jag som har skrivit texten har tidigare skrivit om vår metod – TINS, tidig intensiv, naturlig, språkbehandling. En mångsidig intervention för förskolebarn med grav språkstörning. Skriften om TINS finns i tre delar, en rapport, en lästläst del (8 sidor) och en metoddel. Du hittar dem under www.vallentuna.se, Barnomsorg och utbildning, Stöd i förskola, Barn 0-5 år, Språkförskola.

Hur tänker vi om visuella hjälpmedel för barn med grav språkstörning?

På språkförskolan lägger vi stor vikt vid självständighet för att barnet ska kunna klara "saker" själv med eller utan hjälpmedel som stöd i sin kommunikation och/eller i lek tillsammans med andra barn. Om barnet behöver, så är det självklart att han eller hon får fortsätta att använda sitt stöd så länge det behövs. Vi skulle aldrig drömma om att säga till en person som använder glasögon "Nu är du så duktig på att se med glasögon så nu ska du få lära dig att se utan glasögon..."

Texten du har framför dig är en blandning av teori, lånade omarbetade texter, egna exempel, personligt tyckande och beskriver hur vi på språkförskolan arbetar med självständighet.

SPRÅKFÖRSKOLAN
RESURSCENTRUM

BOX 29 · 186 21 VALLENTUNA
BESÖK: VIKINGAVÄGEN 4
TFN: 08-587 849 92

SPRAKFORSKOLAN@SKOLOR.VALLENTUNA.SE
WWW.VALLENTUNA.SE

Inledning

Barn som har grav språkstörning kommer till en språkförskola via remiss från en logoped, han eller hon har ofta provat sig fram med olika behandlingsinsatser. Förskolan och föräldrarna har även de arbetat parallellt med att försöka utveckla språket, men det har inte räckt till. De har alla sett att barnet behöver ha något mer omfattande för att språket ska utvecklas till att bli mer funktionellt. De barn som börjar på språkförskola får daglig språkträning och ett lärande i en anpassad miljö. En viktig del i behandlingen/lärandet på språkförskolan är att den även involverar föräldrarna. Då kvarstår barnets resultat över tid. Detta har setts som en viktig "pusselbit" i dagens forskning.

För oss på språkförskolan går logopedi, pedagogik, metodik, didaktik och retorik som en röd tråd genom hela behandlingen, genom allt lärande. Jag har intervjuat och samtalat med de "bästa" pedagogerna som arbetar på Vallentuna språkförskola, Anna Rickberg Widén, Christina Deblén, Mariann Karlsson och Linda Pettersson. Vad gör vi på språkförskolan för att barnet ska få ett anpassat lärande? Hur ska vi få intentionerna i förskolans läroplan att fungera i praktiken utifrån ett synsätt på barn med grav språkstörning?

Den här texten ska fungera som diskussionsunderlag för pedagoger och andra intresserade som arbetar med barn som har grav språkstörning och hur man bäst kan stödja deras utveckling och självständighet i ett livsperspektiv med hjälp av exempelvis AKK, alternativt kompletterande kommunikation. Det är självklart att alla barn med språkstörning har olika behov och förutsättningar. Vår målsättning är att visa på möjligheterna. Vi vill lyfta fram vad som behövs för att gagna barn med grav språkstörning i deras kommunikation, utveckling och självständighet.

Vårt synsätt är att vi arbetar med barnet utifrån ett livsperspektiv. Trots mängder av svårigheter och utmaningar lyckas vi tillsammans i arbetslaget, logoped och pedagoger, främja inlärning och utveckling. Vi ska försöka visa hur vi arbetar med fokus på självständighet och lust till lärande.

Lena Mattsson, logoped på Vallentuna språkförskola

SPRÅKFÖRSKOLAN
RESURSCENTRUM

BOX 29 · 186 21 VALLENTUNA
BESÖK: VIKINGAVÄGEN 4
TFN: 08-587 849 92

SPRAKFORSKOLAN@SKOLOR.VALLENTUNA.SE
WWW.VALLENTUNA.SE

Självständighet och lust att lära

perspektiv på förskolebarn med grav språkstörning

Innehåll

1. Självständighet och lust att lära	5
1.1 Barns växande i självständighet.....	5
1.2 "Trygghet", ett av ledorden i läroplanen	6
2. Relationer	9
2.1 Från osjälvständig till självständig, före och efter språkförskolan	11
2.2 Specialpedagogiska konsekvenser.....	13
2.3 Tydliggörande, ett viktigt steg mot självständighet	14
3. Aktivt lärande ger trygghet och självständighet	16
4. Tydliggörande pedagogik	18
5. Tal- och språkstörning	19
5.1 Språk	19
5.2 Språkförskola	20
6. Pedagogiska konsekvenser av funktionsnedsättning	21
7. Referenser	22

1. Själständighet och lust att lära

Barn med grav språkstörning är individer med olika intressen och behov. Deras personlighet, vilken grad av språkstörning och vilken utvecklingsfas barnet är i just nu, påverkar lärandet och vilka mål vi ska ha för barnet. Graden av språkstörning medför också specifika begränsningar av individens möjligheter.

Vår syn på lärande utgår från ett sociokulturellt synsätt integrerat med kunskaper inom det kognitiva området, där samspelet mellan individen och omgivningen är avgörande för utveckling och lärande. Enligt vår uppfattning utvecklas barnet utifrån den respons han eller hon får från omgivningen. Tillit är en mycket viktig faktor för att utveckla självständighet. Kommunikation och språk är verktyg för att förstå och hantera tillvaron samt för att samspele med andra människor.

Barnen som kommer till språkförskolan är oftast svagt utvecklade inom områden som självkänsla, självförtroende och självständighet. En del av barnen mår inte särskilt bra, de har ofta haft en undanskymd eller utåtagerande roll på deras tidigare förskola. De har även haft stora svårigheter att kommunicera, framför allt med andra barn och det har i sin tur ofta skapat ett vuxenberoende. Några har en "snäll" kompis, (ett "hjälp-jag") som hjälper dem så pass mycket att de inte behöver prata överhuvudtaget.

**"Självkänsla,
självförtroende
och
själständighet
hör oftast ihop"**

1.1 Barns växande i självständighet

En bebis som inte får skydd, närhet och mat av en vuxen överlever inte. Barn som lämnas ensamma långa stunder blir passiva, tysta och apatiska - även om de får mat och får blöjan bytt. Självständigheten är under ständig utveckling. Barn blir inte självständiga på en gång. Alla måste träna många gånger, även de som inte har några svårigheter. Tre- till femåringar behöver som små barn också närhet och omvårdnad, men på andra sätt. Vi ger dem mat, men matar dem inte. Vi ger dem kläder, men de klär på sig själva (treåringar gör det nästan, iallafall).

På språkförskolan vill vi inte att barnen ska vara beroende av oss vuxna, för att känna sig trygga. De behöver växa, frodas och bli självständiga under sina år hos oss, de ska inte behöva misslyckas en gång till.

Genom vårt bemötande och vårt sätt att vara, bidrar vi till barnets möjligheter till lärande och till självständighet i ett livsperspektiv. Tillit gör att barnet kan klara av situationer som han eller hon annars skulle ha svårt att klara av (Hejlskov Elvén, 2009) och det är något som byggs upp över tid.

Självständighet och respekt hör ihop, får barnen respekt då vågar de känna tillit och respekt för sina kompisar. Det är viktigt att vi ger barnen lust och respekt, till exempel "Nu är det han som pratar, nu lyssnar vi på honom". Vi förmedlar till barnet att det han säger är viktigt. Barnen blir självständiga om de känner att de är betydelsefulla. När de får självförtroende då vågar de vara självständiga. Tror man inte på sitt eget jag, då är det svårt att vara självständig.

"Förskolan ska sträva mot att barnet utvecklar självständighet och tillit till sin egen förmåga" (Lpfö98, rev.10).

Flera av barnen som börjar på språkförskolan är beroende av att vuxna finns i deras närhet som stöd för deras kommunikation. Ibland kan de vara ganska passiva när de kommer på morgonen, de kan stå och vänta på att bli "avklädda" som ett litet barn. De kan även ha svårt att gå in på avdelningen, de "smyger in" eller så väntar de på att bli inledda i rummet. Barnet säger kanske inte hejdå spontant till föräldern och de säger inte heller hej till sina kompisar eller till pedagogerna som möter dem under dagen. Oftast börjar vi med att låra barnet att säga hejdå till föräldrarna, varje morgon, för att det ska bli ett bra och tydligt avsked när föräldern ska gå.

1.2 "Trygghet", ett av ledorden i läroplanen

Vad trygghet innebär är nog gemensamt för alla människor. Vi vill veta vad, var, när och hur något ska hända. Genom kommunikation kan man påverka sin situation och bli delaktig i en social gemenskap. Vår erfarenhet är att barn med grav språkstörning tidigare har känt sig otrygga och stressade. "Hur gör vi för att barnen ska känna trygghet?" Inskolningen på språkförskolan är A och O, både för föräldrar och barn. Vi måste se till att barnen förstår situationen och sammanhanget, så att de vet vad som ska hända. Barn som är otrygga är ofta klängiga och har svårt att släppa den vuxne. Det behövs förklaringar på ett mer konkret och enklare sätt för att göra saker begripliga för barn med grav språkstörning.

Vi förbereder barnen genom exempelvis scheman och bilder så att barnet lätt kan se vad de och kompisarna ska göra idag. Vem som ska göra vad, visas genom att alla barn har sin egen färgprick. Det ökar förståelse, förutsägbarhet och trygghet för dem.

Dagsschema med barnens färgprickar

När man förstår och kan göra sig förstådd bland många olika personer ökar tryggheten. Hjälpmedel som underlättar kommunikation är ett viktigt bidrag till ökad självständighet och leder till ett minskat beroende. Vår inställning och vårt bemötande är viktigt för att barnet ska känna sig tryggt. Om barnet känner att vi lyssnar på vad det har att säga, kan vi få deras förtroende och bygga vidare på en god relation. Osäkerhet är en stressfaktor som påverkar barnets hjärna negativt.

”Förskolan ska sträva efter att varje barn utvecklar sin nyfikenhet samt sin lust och förmåga till att leka och lära” (Lpfö98, rev.10).

Leken är barnens arbete med deras egen utveckling. Genom att ge barnen tillgång till olika typer av lekmaterial som t.ex. temastationer, utklädningskläder, olika typer av byggmaterial, bilar, dockor, bollar m.m. vill vi inbjuda barnen till olika former av lek.

Temahylla för tema - Jaget och Kroppen

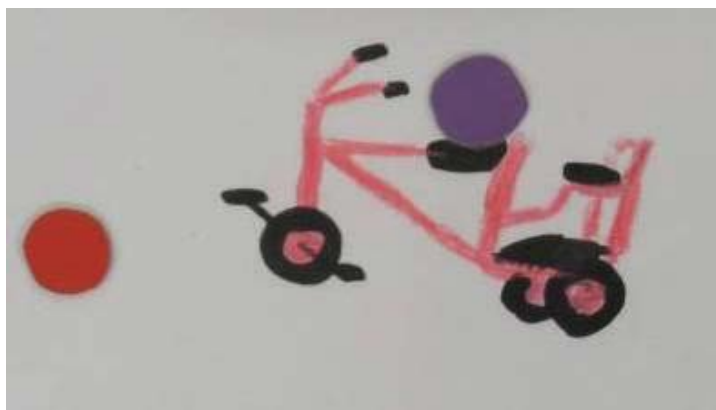
På språkförskolan använder vi en uppsjö av olika hjälpmedel som tydliggörande i lekmiljö, kommunikationsbilder, manuskript, väljartavla, turordningstavla, timglas, timer etc. Det är något magiskt med redskapen eller hjälpmedlen. De gör att barnen blir kompisar igen, efter att de kanske har bråkat om vem som ska ha den stora studs mattan först.

Tidhjälpmedel med timglas och turordning

Pedagogerna har även en tolkfunktion mellan barnen för att bland annat underlätta samspel, för att de på sikt ska kunna leka självständigt med varandra på lika villkor.

När barnen känner att de kan använda hjälpmedlen som exempelvis ett timglas för tidsuppfattning eller en bild för att kommunicera och får bekräftat att det fungerar. Då blir de lugna, trygga och kan fortsätta utveckla sin lek. När talet eller språket blir mer förståeligt, då vågar de på sikt använda sitt tal i en annan (liknande) miljö. De kan då till exempel säga "Jag vill ha den röda cykeln efter dig". De kan själva göra upp en tidsplan som exempelvis två varv runt gården. De kan turas om och följer nu de osynliga reglerna.

"Vems tur är det att cykla på den röda cykeln?"

I lärandesituationen gör vi först aktiviteten tillsammans, sedan lär vi in ett hjälpmedel tillsammans med barnet. Det kan exempelvis vara ett manuskript på en temalek som "kattlek" när vi har tema Husdjur. Ett mål är att barnet ska kunna använda sitt hjälpmedel självständigt utan att vara beroende av att vuxna finns till hands och hjälper till. I den situationen är inte målet att han eller hon ska göra saker ensam. Ensamhet och självständighet är helt olika saker. Barnet ska vara självständig i en grupp och själv klara av de delar som förväntas även i en gruppaktivitet.

"Vi letar efter hundar, katter, fyrkatiga och runda saker!"

På språkförskolan kan barnet göra saker självständigt (utan vuxenstöd) med en kompis. Det har man kanske inte klarat förut. Barnen kan turas om att hoppa studsmatta med hjälp av ett skript som hjälpmedel och ett timglas, då kan de leka många. Vi har en turordning, vi hjälps åt! Inget av barnen behöver "roffa åt sig" och ingen blir utan. Alla blir sedda och betydelsefulla, barnets självkänsla ökar.

2. Relationer

Forskningen har inom utvecklingspsykologin, enligt psykologen Åke Pålshammar (2012), visat att det finns vissa riskfaktorer som kan påverka hjärnan negativt på lång sikt och resultaten av detta ser vi framförallt i tonåren. Barn som är 1½ -3 år, bygger upp en tillit till sig själv för att bli självständiga och för att få självförtroende. Negativ påverkan på hjärnan kan vara, att de får dålig impuls kontroll, blir överdrivet beroende, upplever blyghet och tvivel på den egna förmågan. Får barnet istället en positiv påverkan så utvecklas viljan, självkontrollen och en positiv självkänsla. Positiv påverkan gör även att barnet lär sig att vara självständig i sina dagliga aktiviteter och vågar lita på sin egen förmåga.

Barn mellan 3-6 år som får en negativ påverkan på hjärnan kan bli passiva, initiativlösa och hämmas i sin utveckling. De upplever att de inte riktigt duger, något är fel och de känner skuld. Positiv påverkan gör att de upplever prestationsglädje och nyfikenhet. Ett bra samspel mellan vuxna och barn skapar en stark känsla för egna initiativ, vilket ger aptit och nyfikenhet på livet. Barnet införlivar också den egna könsrollen och prövar olika sociala roller och förstår andras.

En relation som man har tillsammans med någon annan, den innehåller någon form av samspel och kommunikation med den andra personen. En positiv relation innebär att man känner gemenskap och glädje i samvaron med den andra personen. Upplevelsen av att vara delaktig i relationer stärker barnens känsla av betydelse och identitet. För barn med grav språkstörning finns en stor risk för utanförskap och en känsla av att vara annorlunda och ensam. Det gör det extra viktigt att stärka relationer för gemenskap och glädje.

Att göra lyckade saker tillsammans med andra och få goda gemensamma upplevelser stärker känslan av samhörighet och gemenskap. Det ska finnas en turtagning i samspelet där båda ger och tar. Viktiga ingredienser i en god relation är beröm, uppmuntran, skoj och humor. Genuina samtal innebär att man kommunicerar om något verkligt, något som berör och är intressant för båda parter (Ardinge & Färdal, 2012).

Uppgifter som en treåring kan göra själv

- Plocka undan leksaker. Gör en lek av det - sätt på musik och se om leksakerna kan vara borta innan musiken slutar.
- Sortera leksaker. Vid tre års ålder kan barnet oftast sortera efter form eller färg
- Duka bordet. Vid tre års ålder kan barnet duka, men kommer att behöva lite hjälp med antal personer och var besticken ska ligga.
- Hjälpa till. En treåring kan torka bordet om du hjälper till att vrida ur vattnet.

Lära sig att äta själv

- Vid tre års ålder kommer barnet att kunna äta med gaffel, men behöver fortfarande hjälp med att skära upp maten.
- Barn som tränar handens finmotorik lär sig sådana uppgifter tidigare. Tjocka kriter och papper är bra att rita med och ger finmotoriken bra träning.

Klä på sig själv

- Blixtlås, knappar och hakar är svåra för små barn. Välj kanske då hellre kläder med midjeresår, kardborreband eller kläder som går att sätta på utan att helt öppna blixtlås eller knappar.
- Lägg kläderna i den ordning de ska sättas på från vänster till höger. Detta är inte nödvändigt, men hjälper till med organisering och tränar även ögat i att röra sig i samma riktning som man använder när man läser.
- Lägg ut kläder så att de är åt rätt håll när ditt barn lyfter upp dem. Byxor med framsidan upp så att man kan sitta ner och ta på sig dem, tröjor och klänningar med framsidan ner.
- Visa barnet hur man trär in armarna i tröjor först och sedan lyfter dem över huvudet. Undvik plagg med trång halslinning.
- Barn sitter gärna med knäna utåt och insidan av foten uppåt, därför sätter de på sig skorna så att de kan se spännena - vilket leder till att skorna gärna hamnar på fel fot. Spännena som sitter i mitten minskar detta problem.

Pedagogen

Ibland kan inte barnen som börjar på språkförskolan klä på sig själva. De vet inte var kläderna ska sitta på kroppen. Vi har då som långsiktigt mål att barnet ska klä på sig alla sina kläder själv. Efter träning har vi nått målen men inte med tjat utan med struktur och ett visuellt "påklädningsschema" i olika etapper. Tänk vad bra det kan vara med ett manuskript för hur man till exempel vänder ut och in på ärmen på jackan. Efter lärandet är barnet självständigt och han eller hon känner att kläderna sitter rätt. Man måste ha självständiga mål, men man kan inte tro att det bara ska fungera från ena dagen till den andra, det tar tid och träning, det måste ta tid, för att det ska bli bra.

2.1 Från osjälvständig till självständig, före och efter språkförskolan

I början, när barnen börjar på språkförskolan har de ofta bristande kunskap om vem de är, de kanske inte har någon uppfattning om de är en pojke eller flicka. Om man inte vet vem man är, då kan det vara svårt att bli någon eller utveckla ett tydligt "jag". På till exempel samlingen bygger man tydligt upp barnets självförtroende. I början vågar man inte svara att man är där när pedagogen ropar upp barnets namn. De får öva på att gå fram och hämta till exempel ett instrument inför gruppen. Barnet kanske även vågar gå fram och visar en sak inför hela gruppen. De behöver bygga upp ett förtroende med sina kompisar, för att våga vara sig själv. "Jag kan inte försvinna. Här är jag och jag vill visa min sak, det är jätteviktigt för mig att ni ser min nya leksak. Jag är viktig!"

För oss på språkförskolan är det viktigt att ge barnen mycket tid till att klara av så mycket som möjligt själva vid t ex av- och påklädning, vid matsituationen, i leken eller i samlingen med eller utan hjälpmedel. Det gör vi för att barnen ska få växa i sig själva och känna att de kan göra olika saker efter deras egen förmåga. Vi gör det också för att visa barnen att deras initiativ blir bekräftade så att de vågar fortsätta att ta egna initiativ och vågar be om hjälp när de behöver det. I dessa situationer utvecklar barnen förutom sitt språk många andra färdigheter som exempelvis sin grov- och finmotorik, koncentration, kroppskännedom och de lär sig att hålla reda på sina egna saker. På språkförskolan får barnet tid till att utveckla självständighet och tillit till den egna förmågan, barnet får också den tid som behövs för att kunna svara.

Barnen utvecklar förmåga att prata inför och med de andra barnen på språkförskolan. Vid matsituationen lär de sig att vänta på sin tur och att hjälpa till vid på- och avdukning. En del barn behöver även öva på att få kontroll på sin munmotorik. Barnet blir inte serverad färdigskuren mat och de får prova att hålla upp mjölk själv. Barnet känner tillit till sin egen förmåga att om jag behöver hjälp då får jag det och de lär sig reda ut misstag. Barnet torkar upp mjölken tillsammans med en uppmuntrande vuxen. Det lär sig att man kan prova, ibland lyckas man och ibland blir det fel. "Jag lär mig snart och misstagen kan jag rätta till. Jag vågar och kan lära mig själv, jag får tilltro till min förmåga att försöka igen. Jag höll inte ut all mjölk, jag spillde lite, det gjorde ingenting. Det var inte så farligt."

Om vi behöver hämta mer mat i köket så erbjuder sig ofta de barn som skaffat sig ett bättre självförtroende att hämta maten. Man vågar göra det fast att kokerskan kanske inte förstår eller hör allt som barnet säger. "Jag tar med mig en bunke eller en bild som hjälpmedel så kommer hon nog att förstå – jag tror att det går bra." Det är lustfyllt, lusten driver en att vilja prova.

Självkänslan ökar med små steg, gradvis i inövade trygga miljöer. Om barnet säger att han eller hon inte tycker om maten som serveras, då uppmanar vi barnet att nästa gång lukta på maten. Därefter bygger man upp ett förtroende genom att lägga en bit mat på tallriken som barnet kan välja att smaka eller lukta på. Stegvis utmanar man barnet med en liten smakportion. Barnet väljer själv när det är dags att smaka, då har man respekterat barnets val.

När man är dukvärd då presenterar ett barn maten för de andra barnen, med tal, tecken, bilder eller ett manus som stöd för minnet och hjälp för att hitta orden. De nya barnen ser att barnen som har varit längre på språkförskolan kan det här. De ser att de äldre kan berätta vad det är för mat. De nya barnen börjar längta efter att också få duka och de frågar när det ska bli deras tur. I den här situationen bygger barnet upp tillit till sig själv. "Jag klarar det här själv med hjälp av de redskap som jag behöver".

Dukvärden kan även med hjälp av ett manuskript, säga varsågod till sina kompisar och sköta om alla steg kring avdukning och att torka av bordet, helt självständigt.

I ishallen är målet inte bara att kunna åka skridskor utan även att hitta balansen och ta sig fram på ett nytt underlag. Detta vågar man inte prova utan trygghet, det sker med ett par steg i taget. En del barn har aldrig tidigare haft skridskor på fötterna. Det är helt nytt till en början. När man kan sätta på sig skridskorna gå ut och åka själv på isen, då är man självständig. Barnet upplever "att det går bra för mig när jag vågar träna - Jag kan!" Självkänslan växer oerhört mycket. Detta ser vi varje år.

Dukvärdsmanuskript

När vi bakar med barnen vill vi successivt göra dem så självständiga som möjligt. I slutet av terminen kan de själva "köra" med elvispen, självförtroendet växer enormt. Vi ser hur barnet växer genom att de får hålla i en maskin, de känner att de har kontroll. Jag kan det här! I början är det tungt, man vet inte hur man ska göra. Det är känslan "jag kan" som pedagogen är ute efter. "Jag kan många saker, jag vågar prova själv, det gör inget om jag misslyckas."

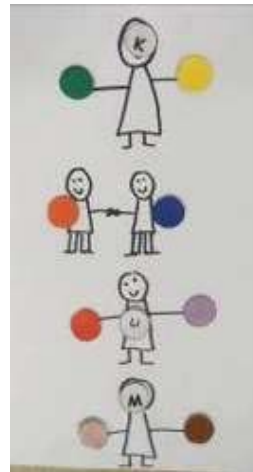

Varje barn har en egen låda som de "jobbar" med fyra dagar i veckan efter vilan. I lådan finns ett eget anpassat material, lådorna kallar vi aktivitetslådor, dessa är fantastisk bra för att utveckla barnets lärande och för att göra dem självständiga.

Barnet ser kompisarnas material och vill kanske låna och prova. "Det där skulle jag vilja ha i min låda. Jag tror jag kan, precis som kompisen". Vi anpassar materialet till barnets nivå och anpassning sker dagligen. De utvecklar en nyfikenhet till att våga. "Jag känner att jag klarar av det som jag håller på med, det går bra för mig."

I början av terminen behöver kanske barnet hålla en pedagog i handen när vi går på utflykt, sedan håller man i en kompis. "Idag ska ni två få hålla varandra i handen på utflykten." De växer genom att de inte behöver hålla en vuxen i handen, utan de får hålla i en kompis.

Efter utflykten känner de att de har förmågan, de klarade det här bra. Även om det har gått åt mycket energi för att skärpa sig hela tiden och för att hålla fokus. Som pedagog gäller det att planera väl för att barnet ska lyckas. Det är ingen slump att det fungerar, utan det krävs mycket stöd i situationen men stärkande i längden.

"Hålla i handen" skript

Om barnet säger "det spritter i mina ben", då får barnet råd och stöd om vad han eller hon kan göra. Barnet får strategier och ingen behöver bli irriterad på att han eller hon inte sitter still. Barnet får tillit till sin förmåga att hantera situationen. "Trots att det är jobbigt så fixar jag det här. Jag har fått ett hjälpmedel för att klara av situationen, jag gör inte bort mig". Det är ett bättre socialt accepterat beteende.

Tydliggöra turordning

Med hjälpmedlet blir man självständig, på språkförskolan använder vi färgprickar för att markera exempelvis turordning, då blir det tydligt. "Jag och min kompis kan leka den här leken själva, vi turas om. Det är inte bara kompisens som bestämmer, vi bestämmer tillsammans". Målsättningen är att hjälpa det enskilda barnet att fungera så självständigt som möjligt utifrån sina förutsättningar. Det gäller i alla situationer under hela deras vardag. "Det är så häftigt att känna att barnet kan själv och uttrycker - Ja, jag kan!"

2.2 Specialpedagogiska konsekvenser

Kombinationen av flera funktionsnedsättningar innebär en större risk för stress och negativ påverkan på hjärnan, grav språkstörning innebär att flera språkliga domäner är påverkade. Det kan vara trevligt och givande att vara tillsammans med andra människor men samvaron kan innebära flera stressfaktorer. "När alla pratar samtidigt har jag svårt att höra vad de säger. Jag vet inte riktigt vad som förväntas av mig i omgivningens sociala spel. Vad händer nu och vad krävs av mig?" Osäkerhet och ansträngning för att förstå innebär ett stort energiuttag för det enskilda barnet.

Pedagogen

Vi är en liten grupp på språkförskolan men jag tror i alla fall att alla barn på förskolan, känner att de har en tillhörighet till "huset". Vi har både sångsamling och 5årsgrupp (alla femåringar på förskolan) tillsammans en gång i veckan och vi samverkar även runt olika traditioner. Barnen som har grav språkstörning leker helst med sina kompisar som också går på språkförskolan när de är ute och leker, eftersom taltempot är långsammare och de hinner oftast med att lyssna. De är glada över att de äntligen har fått vänner som vill leka med dem.

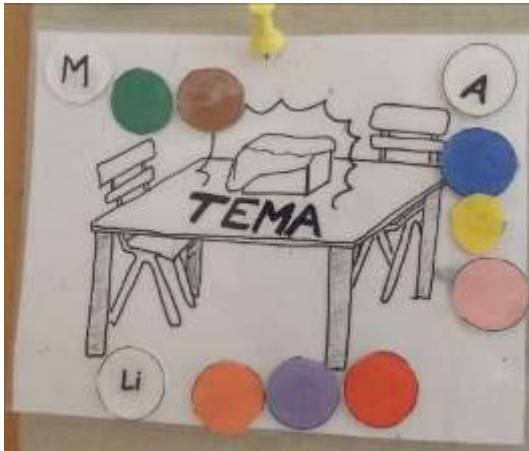
Barnen från de andra avdelningarna vill gärna vara med i våra strukturerade utelekar. De vill vara med där pedagogerna är aktiva i leken, de vill leka med våra pedagoger! Vi vill att barn med grav språkstörning ska froteras med de andra barnen på "sina egna" villkor. De ska inte vara rädda för barn som bland annat tar mycket plats och energi, pratar fort och mycket. Ibland kan barnen från SF som är med i 5årsgruppen vara helt slut efter två timmar och i vissa fall orkar de inte göra något mer, på hela dagen. Då måste vi tänka om och diskutera syftet med aktiviteten i arbetslaget och med föräldrarna.

Barnen på språkförskolan uttrycker ofta att de inte vill leka med sina kompisar från deras tidigare förskola och att de inte vill åka till sitt "gamla dagis". De får en annan medvetenhet för vad som är viktigt för dem. När de själva kan välja, då väljer de aktivt vem de vill leka med. På språkförskolan får de vänner och de tycker mycket om sin nya förskola. Föräldrarna uttrycker att de är så glada att deras barn har börjat på språkförskolan och att det ibland är jobbigt att tänka på hur deras barn mätte tidigare, på den "gamla" förskolan. På språkförskolan vill de vara med sina nya kompisar, de vill vara aktiva i aktiviteterna. Det går åt enormt mycket mer energi eftersom de måste använda hjärnan mycket mer och på ett annat sätt än tidigare. De blir fort trötta och det är viktigt att hitta rätt balans mellan lusten att lära och barnets förmåga till inlärning.

2.3 Tydliggörande, ett viktigt steg mot självständighet

För att det ska ske en bra utveckling och ett lärande mot självständighet så behövs variation och utmaning i lagom mängd. Lärande är lika med en förändring i personens förståelse av omvärlden (Holmqvist, 2004).

Olika perceptionsavvikelser kan också förekomma hos barn med grav språkstörning, framför allt auditiv perception. Sinnesintrycken kan ibland vara svåra att sortera, samordna och tolka. Det är viktigt att förebygga det som är möjligt, för att minska stressen. Det gäller att hitta balansen mellan krav och förmåga, att ha förståelse för barnens strategier och lära in nya som underlättar situationen.

Vilken grupp ska jag vara med i idag?

Var sak på sin plats!

Schema är ett hjälpmedel som ger förutsägbarhet och trygghet, det är extra viktigt när det oväntade inträffar, när man måste lämna invanda rutiner och göra på ett annat sätt. När förändringar sker kan man i schemat visuellt tydliggöra det som ska hända istället. Aspeflo (2010) skriver att scheman ska öka barnens flexibilitet och göra det lättare att klara av stora och små förändringar i vardagen, vilket vi ser varje dag. Vi ser även att osjälvständiga barn har låg självkänsla. Schemat minskar stress, gör dem självständiga och ger barn med grav språkstörning ett välbefinnande i vardagen.

Pedagogen

Idag lekte två barn för första gången doktorslek. Vi har fått hjälpa till och bygga leken från grunden. I början har de svårt att vara självständiga i leken, de vet inte hur leken ska vara, de har inga inre bilder.

Doktormanuskript

Målet är att de ska bli självständiga och kunna plocka fram sakerna själva. Barnen leker samma lek flera gånger så att de blir trygga och säkra. Det är "lång väg att gå" och man måste ha med sig många "saker" kunskapsmässigt för att bli självständig. De

får en tillit till sig själv som bygger på att han eller hon vågar säga om de vill vara med i leken eller inte. "Jag väljer själv." Det har de inte vågat göra tidigare.

3. Aktivt lärande ger trygghet och självständighet

Trygghet är en grundförutsättning för att må bra och överhuvudtaget kunna delta i lärandet. När vi känner oss trygga kan vi slappna av och samspela med andra människor. Barnen som kommer till oss på språkförskolan har oftast en lägre mognad inom vissa områden och utvecklingsfaserna är ojämna. Det är genom relationer och samspel med andra människor som vi lär om oss själva och omvärlden. I bemötandet som barnen får från personer i sin omgivning, ligger nyckeln till känslan av trygghet och möjligheter till att skapa relationer.

Trygghet i relation och bemötande är generella begrepp och kan sägas gälla för alla barn. Men för barn som har grav språkstörning kan det ibland behövas speciella anpassningar i miljön för att de ska kunna känna trygghet, skapa relationer och uppleva ett positivt bemötande. Det är alltså lika viktigt att ha mål för verksamheten som för det enskilda barnet med grav språkstörning.

Tydliggörande – Värdegrund

Hjälpmedel för ökad självständighet, delaktighet och kontroll

För att ge barn med grav språkstörning en ökad grad av självständighet kan vi introducera olika hjälpmedel. Dessa hjälpmedel kan handla om allt ifrån rutiner kring olika aktiviteter till tekniska hjälpmedel för att exempelvis hantera tid. De flesta hjälpmedel är visuella. Med hjälp av olika visuella ledtrådar kan tid, rum, aktiviteter och sociala sammanhang bli tydliga, begripliga och mer trygga för barnet. Det leder till att barnet kan bli mer delaktigt och får mer kontroll över sin tillvaro.

Att förstå och kunna själv är en nyckel

Barn som har grav språkstörning behöver utveckla färdigheter och strategier, få redskap som är meningsfulla, användbara och intressanta. Det leder till ett ökat välbefinnande, ökad självständighet och ökad delaktighet. Att vara självständig innebär en känsla av att förstå och kunna själv.

Självständig med hjälp av ett skript

Kommunikation, självständig sysselsättning (leken som lärande), självständiga vardagliga färdigheter (ADL), meningsfulla aktiviteter samt ökad social förståelse är viktiga områden. Det är inget som utvecklas över en natt utan barnet behöver utmaningar och verksamheten behöver anpassas inom många olika områden och nivåer.

4. Tydliggörande pedagogik

Tydliggörande pedagogik innebär att ge barnet svar på frågor om rum, tid, innehåll och person. För att förstå vad som händer, vara delaktig och kunna påverka sin situation behöver barn få möjlighet att veta vad som ska hända, var, när, med vem och vad som händer sedan. Om barnet alltid har svar på dessa frågor skapar vi bättre förutsättningar för lärandet och möjlighet till delaktighet, tillgänglighet, inflytande och självständighet.

Barn med grav språkstörning och särskilt de som har nedsatt språkförståelse är hjälpta av att få deras miljö synliggjord visuellt med exempelvis bilder. Bilder är hjälpmedel som kan förstås och användas oavsett språkkunskaper. De kan fungera som verktyg och bidra till att skapa mening och sammanhang, underlätta förståelse och öka självständigheten. Barnen ska själva kunna använda och ha nytta av sina hjälpmedel, då ger det möjlighet till delaktighet, trygghet, kontroll, att ta egna initiativ och att kunna dra egna slutsatser och få bekräftelse. Det är barnet själv som väljer om och när han vill använda ett hjälpmedel. Hjälpmedlet avvecklas successivt!

Tydliggöra - regler

Visuellt stöd innebär inte att man ska sluta prata utan att man använder det som ett komplement för att de lättare ska förstå och därmed känna sig trygga och ha bättre förutsättningar att lära sig nya färdigheter. I och med att barnet lär sig mer och blir mer självständiga ökar självkänslan och energi går åt till det som leder barnet framåt.

Målet är att barnet ska bli så självständig som möjligt. Det ska få möjlighet till att kommunicera utifrån sina förutsättningar. För att det ska lyckas krävs en mycket god framförhållning vid planeringen av lärandet och att lärandet är anpassat efter barnets förmåga och intresse. Forskningen visar att ett barn som har fått en god självkänsla och ett bra självförtroende under sina förskoleår blir självständiga individer (Pålshammar, 2012).

Utan en stabil grund är det svårt att bygga vidare. Viktiga principer vid ett pedagogiskt arbetssätt är att det vi lär barnen skall vara användbara färdigheter i ett livsperspektiv och som en röd tråd genom allt går samarbetet mellan föräldrar och personal (www.habiliteringschefer.se).

5. Tal- och språkstörning

Språkstörning är ett begrepp som innebär olika former av funktionsnedsättning, vad det gäller den språkliga förmågan. En språkstörning kan yttra sig på olika sätt. Det kan röra sig om allt från övergripande kommunikationssvårigheter till svårigheter att uttala vissa ord. Till skillnad från en språkförstämning innebär ofta grav språkstörning en kvarstående funktionsnedsättning, även om tal- och språkförmågan utvecklas på olika sätt under hela livet. Generell språkstörning innebär att både språkförståelse och språkproduktion är nedsatt. Språkstörning förekommer även i olika grader från lätt till mycket grav. Ju gravare språkstörning barnet har, desto fler språkliga områden är inblandade. Forskningen har visat att behandling ger effekt. Man har sett stora skillnader i språkutvecklingen för de som har fått behandling och för de som inte har fått behandling (Law m.fl., 2000, Bernhardt & Major, 2005, Gillon, 2002. Hesketh m.fl. 2007. Enderby & Emerson, 1995, Leonard, 1998. Gallagher, 1998).

5.1 Språk

För att kunna förstå vad en språkstörning är måste man först veta vad som menas med språk. Språkförmågan brukar delas in i olika områden:

- Form – Formen har med uttal och grammatik att göra. Det gäller för barnet att kunna böja orden rätt, att kunna sätta dem i rätt ordning och att bygga meningar. Det innebär också att kunna höra skillnad på olika uttal och att uttala ljuden i orden rätt.
- Innehåll – Språkligt innehåll omfattar begrepp och ordförråd. Barnet ska kunna dela in begreppen i färg, form, antal och kunna göra kategoriseringar som till exempel kläder, mat eller djur. Man behöver också ett ordförråd för att kunna uttrycka sig och förstå vad andra säger.
- Användning – Hur vi använder vårt språk är själva grunden. Det innebär att det finns en mängd samtalsregler som gör att samspelet med andra underlättas. Barnet måste kunna turtagning, hålla "en röd tråd" i samtalet, kunna ta den andres perspektiv och ställa frågor. Det innebär även förståelse för hur mycket information motparten behöver få för att förstå budskapet. Det handlar också om ögonkontakt, gester och mimik.

5.2 Språkförskola

På en del orter i Sverige finns språkförskolor som drivs i samarbete med kommun och landsting. Barngrupperna är mindre än på vanliga förskolor och personaltätheten är högre (www.sprakforskola.se). På språkförskolor går vanligen barn i åldrarna tre till sex år. Språkförskolan i Vallentuna är en segregerad verksamhet, integrerad på en vanlig förskola. Med det menas att barnen på en avdelning har grav språkstöning och där arbetar förskollärare och logoped i team. Ibland medverkar även annan konsult som exempelvis sjukgymnast, psykolog. Vanliga förskoleaktiviteter vävs ihop med språkträning och specialpedagogik. Barnen får tal- och språkträning enskilt och i grupp. Hela verksamheten är utformad så att barnet får språklig stimulans och kommunikationsträning i alla situationer under dagen.

Ett av språkförskolans mål är att ge barnet bättre förutsättningar när det är dags att gå över till grundskolans förskoleklass. Varje barns behov styr planeringen på språkförskolan. Först görs en noggrann bedömning, kartläggning och sedan planeras behandlingen. Vad barnen behöver kan vara olika. De vanligaste svårigheterna är att kunna uttrycka sig, hinna uppfatta, och förstå språk.

För varje barn görs en individuell behandlingsplan inom områdena språk/kommunikation, psykosocialt (t.ex. självkänsla och relationer) och övrigt (t.ex. motorik och skapande), föräldrar och förskolepersonal har täta samtal om barnets utveckling.

Förutom den grundläggande språkträningen, form, innehåll och användning innehåller behandlingen även perceptionsträning. Med det menas hur vi tolkar det vi hör, ser och känner.

En annan del av behandlingen är munmotorisk träning och barnets förmåga till koncentration och uppmärksamhet är också central.

Vid lärandet används tecken som alternativ och kompletterande kommunikation (TAKK), för att förstärka talet och öka förståelsen. Tecken används av vissa barn som kommunikation, då talet ännu inte utvecklats. Föräldrarna får undervisning i TAKK på förskolan under barnets första termin.

Vad händer efter språkförskolan?

Många barn klarar att gå i en vanlig skolklass. Andra har kvar sina svårigheter vid skolstarten och behöver stöd ytterligare några år. Några behöver ha stöd under ett längre perspektiv och en del behöver ha tillgång till hjälpmedel även i vuxen ålder. På vissa håll i landet finns tal- och språkklasser som en naturlig fortsättning på språkförskolevistelsen.

6. Pedagogiska konsekvenser av funktionsnedsättning

Funktionsnedsättning kan föra med sig olika konsekvenser för barns lärmöjligheter (Ek m.fl.,2012). Det kan medföra hinder för att delta i den aktivitet och delaktighet som förskolan ska stödja barnet i till exempel samspel, kommunikation och förståelse. De olika konsekvenserna behöver beaktas när utbildning eller verksamhet ska organiseras och planeras på individ, grupp och organisationsnivå. Flera delar som utvärdering av verksamheten, pedagogisk kartläggning eller beskrivning av konsekvenser bör ligga till grund för de pedagogiska strategier förskolan sedan väljer.

Fokusera på målet, inte på metoden.

Det är viktigt att förskolan har en gemensam pedagogik och en grundstruktur. Om det inte fungerar för det enskilda barnet ska man vara öppen för att prova flera tekniker, metoder och tillvägagångssätt, men fokus skall hela tiden ligga på det resultat förskolan vill uppnå (Steinberg 2004).

Fokusera också på ditt eget beteende. Vi vet att varje barn har med sig sin "egen ryggsäck" av behov och språkliga svårigheter. Hur påverkar det du gör era relationer och barnens resultat? Koncentrera dig på ditt eget arbetssätt i första hand. Till slut vill jag och mitt team på Vallentuna språkförskola också uppmuntra dig till att ha ett livsperspektiv i ditt lärande.

Lycka till!

Mål ska vara:

- förståeliga/konkreta
- genomförbara
- mätbara
- funktionella (livsperspektiv)

7. Referenser

- Ardinge A. & Färdal M. (2012) "Jag vet, jag kan!" Specialpedagogiska skolmyndigheten
- Aspeflo, U. (2010). *Aspeflo om autism*. Enskededalen: Pavus Utbildning AB.
- Bernhardt, B. & Major, E. (2005). Speech, language and literacy skills three years later: Long-term outcomes of nonlinear phonological intervention. *International Journal of Language and Communication Disorders*, 40, 1-27.
- Ek, U., Norrelgen, F., Westerlund, J., Dahlman, A. Hultby, E. och Fernell, E. (2012). Teenage outcomes after speech and language impairment at preschool age. *Neuropsychiatric Disease and Treatment*, 8 221–227
- Enderby, P. & Emerson, J.(1995) *Does speech and language therapy works?* London: Whurr Publications.
- Gillon, G. T. (2002). Follow-up study investigating benefits of phonological awareness intervention for children with spoken language impairment. *International Journal of Language and Communication Disorders*, 37(4), 381-400.
- Hejlskov Elvén, B. (2009). *Problemskapande beteende vid utvecklingsmässiga funktionshinder*. Lund: Studentlitteratur.
- Hesketh A., Dima E., Nelson V. (2007). Teaching phoneme awareness to pre-literate children with speech disorder: a Randomised Controlled Trial. *International Journal of Language and Communication Disorders*, 42, 251-271
- Holmqvist, M. (2004) *En främmande värld*. Lund: Studentlitteratur.
- Law, J., Boyle, J., Harris, F., Harkness, A., & Nye, C. (2000). Prevalence and natural history of primary speech and language delay: Findings from a systematic review of the literature. *International Journal of Language and Communication Disorders*, 35(2), 165-188.
- Leonard, L. B. (1998). *Children with specific language impairment*. Cambridge, MA: Bradford.
- Steinberg, J. (2004). *Världens bästa fröken. När pedagogiken fungerar*. Epago/Gleerups Utbildning AB; Malmö

Internet

www.babycenter.com/toddler/development/stimulating/independent/

Hjälp ditt barn bli självständigt. Dorothy Einon, föreläsare i psykologi på University College

www.habiliteringschefer.se/ebh/kommunikation/kommunikation.html

Sveriges habiliteringschefer - aktuella rekommendationer, habiliteringsinsatser för förskolebarn med funktionsnedsättning.

www.sprakforskola.se Språkförskoleföreningen.

www.spsm.se Specialpedagogiska myndigheten.

www.vallentuna.se, Barn- och ungdomsförvaltning, Stöd i förskola, Barn 0-5 år, Språkförskola.

TINS, tidig intensiv, naturlig, språkbehandling. En mångsidig intervention för förskolebarn med grav språkstörning. Skrifterna om TINS finns i tre delar, en rapport, en lättläst del (8 sidor) och en metoddel

Föreläsning

Videofilmad föreläsning med Åke Pålshammar. Anknytning

<http://media.medfarm.uu.se/media330> och åhörarkopior från föreläsningen "I huvudet på en tonåring" Åke Pålshammar (2012), Nova ungdomens hus, Vallentuna

Övrigt

En liten del av texten är lånad, med tillstånd från en av författarna Eva Ardinge som har skrivit rapporten "*Jag vet, jag kan!*" *Specialpedagogiska skolmyndigheten* (2012). Den texten är bearbetad, ändrad och skriven ur ett perspektiv med tanke på barn med grav språkstörning.